LÖSNINGAR TILL PROBLEM I KAPITEL 1

LP 1.1 Acceleration är hastighetsändring per tid:

$$\dim g = \dim \frac{\text{hastighet}}{\text{tid}} = \frac{\mathrm{LT^{-1}}}{\mathrm{T}} = \mathrm{LT^{-2}}$$
$$\dim R = \mathrm{L}$$
$$\dim \tau = \mathrm{T}$$

a) $$\dim 2\pi\sqrt{gR} = \dim 2\pi \cdot \dim \sqrt{gR} = 1 \cdot (\dim gR)^{\frac{1}{2}}$$
$$= (\dim g \cdot \dim R)^{\frac{1}{2}} = (\mathrm{LT^{-2}} \cdot \mathrm{L})^{\frac{1}{2}} = (\mathrm{L^2T^{-2}})^{\frac{1}{2}} = \mathrm{LT^{-1}}$$

b) $$\dim 2\pi R\sqrt{g} = \dim 2\pi \cdot \dim R \cdot \dim(\sqrt{g}) = 1 \cdot \mathrm{L} \cdot (\dim g)^{\frac{1}{2}}$$
$$= \mathrm{L} \cdot (\mathrm{LT^{-2}})^{\frac{1}{2}} = (\mathrm{L^3T^{-2}})^{\frac{1}{2}} = \mathrm{L}^{\frac{3}{2}}\mathrm{T^{-1}}$$

c) $$\dim 2\pi\sqrt{\frac{g}{R}} = \dim 2\pi \cdot \dim \sqrt{\frac{g}{R}} = 1 \cdot \left(\dim \frac{g}{R}\right)^{\frac{1}{2}}$$
$$= \left(\frac{\dim g}{\dim R}\right)^{\frac{1}{2}} = \left(\frac{\mathrm{LT^{-2}}}{\mathrm{L}}\right)^{\frac{1}{2}} = (\mathrm{T^{-2}})^{\frac{1}{2}} = \mathrm{T^{-1}}$$

d) $$\dim 2\pi\sqrt{\frac{R}{g}} = \dim 2\pi \cdot \dim \sqrt{\frac{R}{g}} = 1 \cdot \left(\dim \frac{R}{g}\right)^{\frac{1}{2}}$$
$$= \left(\frac{\dim R}{\dim g}\right)^{\frac{1}{2}} = \left(\frac{\mathrm{L}}{\mathrm{LT^{-2}}}\right)^{\frac{1}{2}} = (\mathrm{T^{2}})^{\frac{1}{2}} = \mathrm{T}$$

Uttrycket i d) har alltså dimensionen tid och kan vara rätt uttryck för satellitens omloppstid.

En helt annan kontroll gäller *storleksordningen*:

Om jordens omkrets är ungefär 4000 mil och tyngdaccelerationen sätts till 10 $\mathrm{m/s^2}$ så fås

$$2\pi\sqrt{\frac{R}{g}} = \sqrt{(2\pi)^2 \frac{\text{Omkrets}}{g \cdot 2\pi}} \approx \sqrt{\frac{2\pi \cdot 40000000}{10}}\ \mathrm{s} \approx \sqrt{24000000}\ \mathrm{s} \approx 5000\ \mathrm{s} \approx 1.4\ \mathrm{h}$$

Det är ett rimligt värde för en satellit vars hastighet är av storleksordningen 10 km/s.

LP 1.2 Termerna i en ekvation måste ha samma dimension. Vi kontrollerar därför varje term:

$$\dim \frac{1}{2} m v^2 = \dim m \cdot (\dim v)^2 = \mathrm{M} \cdot \left(\mathrm{LT}^{-1}\right)^2 = \mathrm{ML}^2\mathrm{T}^{-2}$$
$$\dim mgx = \dim m \cdot \dim g \cdot \dim x = \mathrm{M} \cdot \mathrm{LT}^{-2} \cdot \mathrm{L} = \mathrm{ML}^2\mathrm{T}^{-2}$$
$$\dim \frac{1}{2} kx = \dim k \cdot \dim x = \dim\left(\frac{\text{kraft}}{\text{längd}}\right) \cdot \dim(\text{längd})$$
$$= \dim(\text{kraft}) = \dim(\text{massa} \cdot \text{acceleration}) = \mathrm{MLT}^{-2}$$

De två första termerna har samma dimension. De motsvarar egentligen kinetisk energi respektive potentiell energi. Den tredje termen har en annan dimension och kan ej adderas till de andra.

LP 1.3 Vi bestämmer dimensionen för de storheter som ingår i formlerna och sedan undersöker vi varje given formels dimension.

$$\dim P = \dim(\text{effekt}) = \dim(\text{kraft}) \cdot \dim(\text{hastighet})$$
$$= \dim(\text{massa} \cdot \text{acceleration}) \cdot \dim(\text{hastighet})$$
$$= \mathrm{MLT}^{-2} \cdot \mathrm{LT}^{-1} = \mathrm{ML}^2\mathrm{T}^{-3}$$
$$\dim \rho = \dim(\text{densitet}) = \dim(\text{massa per volym}) = \mathrm{ML}^{-3}$$

a) $\dim C(\rho P A)^2 = 1 \cdot \left(\mathrm{ML}^{-3} \cdot \mathrm{ML}^2\mathrm{T}^{-3} \cdot \mathrm{L}^2\right)^2 = \mathrm{M}^4\mathrm{L}^2\mathrm{T}^{-6}$

b) $\dim C(\rho P A) = 1 \cdot \mathrm{ML}^{-3} \cdot \mathrm{ML}^2\mathrm{T}^{-3} \cdot \mathrm{L}^2 = \mathrm{M}^2\mathrm{L}^1\mathrm{T}^{-3}$

c) $\dim C\left(\rho P A^{-1}\right)^{\frac{1}{3}} = 1 \cdot \left(\dfrac{\mathrm{ML}^{-3} \cdot \mathrm{ML}^2\mathrm{T}^{-3}}{\mathrm{L}^2}\right)^{\frac{1}{3}} = \mathrm{M}^{\frac{2}{3}}\mathrm{L}^{-1}\mathrm{T}^{-1}$

d) $\dim C\left(\rho^{-1} P A^{-1}\right)^{\frac{1}{3}} = 1 \cdot \left(\dfrac{\mathrm{ML}^2\mathrm{T}^{-3}}{\mathrm{ML}^{-3} \cdot \mathrm{L}^2}\right)^{\frac{1}{3}} = \mathrm{L}^1\mathrm{T}^{-1}$

Endast uttrycket d) har samma dimension som hastighet.

LP 1.4 Dimensionen för (tyngd-)acceleration är

$$\dim g = \dim\left(\text{hastighetsändring per tid}\right) = \mathrm{LT^{-2}}$$

a) $\dim\left(gd\right)^2 = \left(\mathrm{LT^{-2}} \cdot \mathrm{L}\right)^2 = \mathrm{L^2T^{-4}}$

b) $\dim\left(g\sqrt{d}\right) = \mathrm{LT^{-2}} \cdot \mathrm{L}^{\frac{1}{2}} = \mathrm{L}^{\frac{3}{2}}\mathrm{T^{-2}}$

c) $\dim\left(\sqrt{gd}\right) = \left(\mathrm{LT^{-2}} \cdot \mathrm{L}\right)^{\frac{1}{2}} = \left(\mathrm{L^2T^{-2}}\right)^{\frac{1}{2}} = \mathrm{L^1T^{-1}}$

Endast uttrycket c) har samma dimension som hastighet.

LP 1.5 Vi gör en

Ansats: $v = c \cdot m^x \cdot g^y \cdot h^z$ (1)

Dimensionsekvationen blir

$$\dim v = 1 \cdot \dim(\text{massa})^x \cdot \dim(\text{acceleration})^y \cdot \dim(\text{längd})^z$$

eller $\mathrm{LT^{-1}} = \mathrm{M}^x\left(\mathrm{LT^{-2}}\right)^y \mathrm{L}^z$ (2)

$\Rightarrow$ $\mathrm{LT^{-1}} = \mathrm{M}^x\mathrm{L}^{y+z}\mathrm{T}^{-2y}$

Nu måste dimensionen vara lika på båda sidor. Exponenterna för M, L och T måste vara lika. Villkoret för rätt dimension är

$$\begin{aligned} \text{M:} &\quad 0 = x \\ \text{L:} &\quad 1 = y + z \\ \text{T:} &\quad -1 = -2y \end{aligned} \qquad (3)$$

Lösningen är $x = 0, \quad y = \frac{1}{2}, \quad z = \frac{1}{2}$

Insättning i ansatsen ger då

$v = c \cdot m^0 \cdot g^{\frac{1}{2}} \cdot h^{\frac{1}{2}}$ (4)

eller $v = c\sqrt{gh}$

Den dimensionslösa konstanten c kan vi inte bestämma med denna metod.

Kommentar: Det rätta uttrycket för sluthastigheten är $v = \sqrt{2gh}$ och kan bestämmas med en energibetraktelse.

LP 1.6 Vi gör en

Ansats: $$f = c \cdot l^x \cdot \rho^y \cdot S^z \tag{1}$$

där f är strängens frekvens och c en dimensionslös konstant.

Motsvarande dimensionsekvationen blir

$$\dim(\text{antal per tid}) = 1 \cdot \dim(\text{längd})^x \cdot \dim(\text{massa per längd})^y \cdot \dim(\text{kraft})^z \tag{2}$$

Antal har dimensionen 1.

$$\dim\left(\text{tid}^{-1}\right) = \left[\dim\left(\text{längd}\right)\right]^x \cdot \left[\dim\left(\text{massa per längd}\right)\right]^y \cdot \left[\dim\left(\text{massa} \cdot \text{acceleration}\right)\right]^z \tag{3}$$

$$\mathrm{T}^{-1} = \mathrm{L}^x \cdot \left[\mathrm{ML}^{-1}\right]^y \cdot \left[\mathrm{MLT}^{-2}\right]^z \tag{4}$$

$$\mathrm{T}^{-1} = \mathrm{M}^{y+z}\mathrm{L}^{x-y+z}\mathrm{T}^{-2z} \tag{5}$$

Nu måste dimensionen vara lika på båda sidor. Exponenterna för M, L och T måste vara lika. Villkoret för rätt dimension är

$$\begin{array}{ll} \text{M:} & 0 = y + z \\ \text{L:} & 0 = x - y + z \\ \text{T:} & -1 = -2z \end{array} \tag{6}$$

Lösningen är $z = 1/2, \quad y = -1/2, \quad x = -1$

Insättning i ansatsen ger då

$$f = c \cdot l^{-1} \cdot \rho^{-\frac{1}{2}} \cdot S^{\frac{1}{2}}$$

eller $$\underline{\underline{f = \frac{c}{l}\sqrt{\frac{S}{\rho}}}}$$

Den dimensionslösa konstanten c kan vi inte bestämma med denna metod.

Kommentar: Resultatet visar att om strängens längd halveras för dubblas frekvensen. Frekvensen ökar med spännkraften och minskar med längddensiteten.

LP 1.7 Vi gör en

Ansats: $$V_{\text{pot}} = c \cdot k^x \cdot x^y \qquad (1)$$

där V_{pot} är den potentiella energin i fjädern och c en dimensionslös konstant. Dimensionsekvationen blir

$$\dim(\text{energi}) = 1 \cdot \dim\left(\frac{\text{kraft}}{\text{längd}}\right)^x \cdot \dim(\text{längd})^y \qquad (2)$$

Dimensionen för energi kan bestämmas om man kan en formel för ett annat energiuttryck, t ex kinetisk energi

$$\dim\left(\frac{1}{2}mv^2\right) = \left[\dim\left(\frac{\text{massa} \cdot \text{acceleration}}{\text{längd}}\right)\right]^x \cdot \left[\dim(\text{längd})\right]^y \qquad (3)$$

$$\dim m \cdot (\dim v)^2 = \left(\frac{\text{M} \cdot \text{LT}^{-2}}{\text{L}}\right)^x \cdot \text{L}^y \qquad (4)$$

$$\text{M}\left(\text{LT}^{-1}\right)^2 = \left(\text{MT}^{-2}\right)^x \cdot \text{L}^y \qquad (5)$$

$$\Rightarrow \qquad \text{ML}^2\text{T}^{-2} = \text{M}^x\text{L}^y\text{T}^{-2x} \qquad (6)$$

Nu måste dimensionen vara lika på båda sidor. Exponenterna för M, L och T måste vara lika. Villkoret för rätt dimension är

$$\begin{aligned} \text{M:}&\quad 1 = x \\ \text{L:}&\quad 2 = y \\ \text{T:}&\quad -2 = -2x \end{aligned} \qquad (7)$$

Lösningen är $x = 1, \quad y = 2$

Insättning i ansatsen ger då

$$V_{\text{pot}} = c \cdot kx^2 \qquad (8)$$

Den dimensionslösa konstanten c kan vi inte bestämma med denna metod.

Kommentar: Det rätta uttrycket för energin är $V_{\text{pot}} = \frac{1}{2}kx^2$ och kommer att härledas senare.

LP 1.8 Vi gör en

Ansats: $$\eta = c \cdot E^x \cdot u^y \cdot q^z \cdot g^v \tag{1}$$

där η är den inre verkningsgraden och c en dimensionslös konstant. Verkningsgrad är ett förhållande mellan nyttig effekt och tillförd effekt. Verkningsgrad har därför dimensionen 1. Dimensionsekvationen blir

$$1 = 1 \cdot \dim(\frac{\text{energi}}{\text{massa}})^x \cdot \dim(\text{fart})^y \cdot \dim(\frac{\text{massa}}{\text{tid}})^z \cdot \dim(\text{acceleration})^w \tag{2}$$

Dimensionen för energi kan bestämmas om man kan en formel för ett annat energiuttryck, t ex kinetisk energi $T = \frac{1}{2}mv^2$.

$$1 = \left[\dim\left(\frac{1}{2}v^2\right)\right]^x \cdot \left[\dim v\right]^y \cdot \left[\dim\left(\frac{\text{massa}}{\text{tid}}\right)\right]^z \cdot \left[\dim(\text{acceleration})\right]^w \tag{3}$$

$$1 = \left[\mathrm{L}^2\mathrm{T}^{-2}\right]^x \cdot \left[\mathrm{L}\mathrm{T}^{-1}\right]^y \cdot \left[\mathrm{M}\mathrm{T}^{-1}\right]^z \cdot \left[\mathrm{L}\mathrm{T}^{-2}\right]^w \tag{4}$$

$$1 = \mathrm{M}^z\mathrm{L}^{2x+y+w}\mathrm{T}^{-2x-y-z-2w} \tag{5}$$

Nu måste dimensionen vara lika på båda sidor. Exponenterna för M, L och T måste vara lika. Villkoret för rätt dimension är

$$\begin{aligned} \text{M:} \quad & 0 = z \\ \text{L:} \quad & 0 = 2x + y + w \\ \text{T:} \quad & 0 = -2x - y - z - 2w \end{aligned} \tag{6}$$

Lösningen är $z = 0, \quad w = 0, \quad y = -2x$

Insättning i ansatsen ger då

$$\eta = c \cdot E^x \cdot u^{-2x} \tag{7}$$

Det går inte att bestämma x. Det betyder att alla funktioner av förhållandet $\frac{E}{u^2}$ är tillåtna. Resultatet är alltså att uttrycket för verkningsgraden, bestämt med dimensionsanalys) kan skrivas

$$\underline{\underline{\eta = f\left(\frac{E}{u^2}\right)}}$$

Den dimensionslösa konstanten c kan inte bestämmas med den här metoden.